

7. At çalyşmalary

201-nji gönükme. Okaň. Her sözlemiň birinji sözünü depderiňize göçüriň, olaryň kimi we kimleri aňladýandygyna üns beriň.

1. Men üçünji klasda okaýaryn.
2. Sen üçünji klasda okaýarsyň.
3. Ol üçünji klasda okaýar.
4. Biz üçünji klasda okaýarys.
5. Siz üçünji klasda okaýarsyňyz.
6. Olar üçünji klasda okaýarlar.

Göçürip alan sözleriňiziň at çalyşmalarydygyny ýadyňyzda saklaň.

Men, sen, ol, biz, siz, olar - at çalyşmalarydyr.
Men, sen, ol - at çalyşmalarynyň birligini aňladýarlar.

Biz, siz, olar - at çalyşmalarynyň köplügini aňladýarlar.

202-nji gönükme. Soraglara ýazuw üsti bilen jogap beriň we at çalyşmalarynyň aşagyny çyzyň.

Sen kimiň ogly? Siz haýsy köçede ýaşaýarsyňyz? Ol nireden geldi? Olar top oýnamaga gitdilermi?

N u s g a : *Men Merediň ogly.*

203-nji gönükme. Goşgyny labyzly okap, at çalyşmalaryny aýdyp bermeli.

Meniň kitabym

Bu gün maňa, ertir saňa,

Dost bolar ol, bolar höwür,

Kitap diýmek ýagşy dostdur,

Sen şu hakda pikir öwür.

Kitabyňy aýap sakla,
 Çyzyşdyrma, hapalama,
 Beýle bolsa seniň, meniň
 Jigilerimiz çeker zyýan.
 Bir okana, bir dokana,
 Diýen eken könelerimiz.
 Ýöne, sen dost, ýol bermegin
 Kitaplaryň könelmegine.

C. Ýegenmyradow.

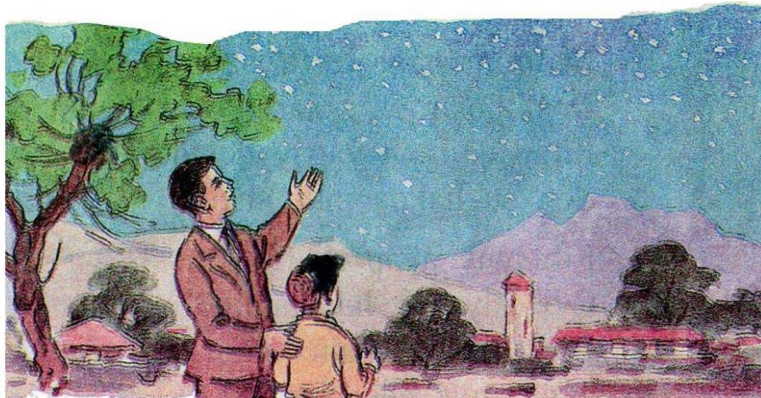
a) At çalyşmalarynyň düşüm bilen üýtgeýişleri

At çalyşmalary düşüm bilen üýtgäp bilýärler.

Meselem:

B. d	Men	Sen	Ol	Biz	Siz	Olar
E. d	Meniň,	seniň,	onuň	biziň,	siziň,	olaryň.
Ý. d	Maňa,	saňa,	oňa,	bize,	size,	olara.
Ýe. d	Meni,	seni,	ony,	bizi,	sizi,	olary.
w - o. d	Mende,	sende,	onda,	bizde,	sizde,	olarda. ,
Ç. d.	Menden,	senden,	ondan,	bizden,	sizden,	olardan

204-nji gönükmä. Hekaýajygy okan. At çalyşmalaryny tapyň we olaryň haýsy düşümdedigini aýdyň.



Biziň ýyldyzlarymyz

Men her gün agşam ýyldyzlara syn edýärim. Ol ýyldyzlar mydama şöhle saçyp durýarlar. Olara öz ýanymdan "Biziň ýyldyzlarymyz" diýer ýöredim. Bir gezek men kakam bilen başga bir oba gezelenje gitdim. Biz agşamara tanşymyzyňka bardyk. Soňra men daşary cykdym we asmana seretdim, Täsin zat! Biziň ýyldyzlarymyz bu obanyň üstünde dur! Men muňa gaty geň galdym.

Onsoň kakamdan:

— Kaka, näme üçin biziň ýyldyzlarymyz bu ýere geldilerkä?— diýip soradym.

Kakam ýylgyrdy-da:

—Oglum, bu ýyldyzlary dünýäniň haýsy ýerinden seretseň-de görmek bolýar—diýdi.

G. Seyitmedow. «Biziň ýyldyzlarymyz».

1. Hekaýajygyň mazmunyny öz sözleriňiz bilen aýdyp beriň.
2. *Agşamara* sözünüň manysyny sözlükden görün we öwreniň.

üstümde

205-nji gönükmä. At çalyşmalarynyň soňundaky nokatlaryň deregine degişli düşüm goşulmasyny goşup, sözlemleri depderiňize göçüriň.

1. Biz... okuwymyz sagat dokuzda başlanýar. Mugallymymyz arakesme wagtynda biz....

ýygnak boljakdygyny aýtdy.

2. Men düýn Orazlara gezmäge gitdim. Men... ýanym bilen Ata-da gitdi. Biz olar...köp oturdyk.

Oraz biz... gowy görýär.

3. Meret sen... näme sorady? Meret men... gezelençde gören zatlarymyz hakynda sorady.

Ol at çalyşmasynyň soňundaky **l** sesi eýelik, ýeňis, wagtorun, çykyş düşümlerde **n** sesine öwrülip, *onuň, ony, onda, ondan* ýaly ýazylýarlar.

Men, sen, ol at çalyşmalary ýöneliş düşüm bilen üýtgände, *maňa, saňa, oňa* ýaly şekile eýe bolýarlar.

206-nji gönükme. Ýaýyň içindäki at çalyşmalaryny degişli düşümlerde getirip, sözlemleri depderiňize göçürüň.

Keýijek mekdebe barýar. (Ol) garaja ýanjyk bar. (Ol) Keýijege kakasy alyp berdi. Kakasy (ol) dürli galamlar hem alyp berdi. Keýijek akylyja. Ol (men) surat çekmegi öwredýär. (Sen) kim öwredýär? Men (ol) aýdym aýtmagy öwretdim. (Ol) zehin bar.

Mekdebe, kakasy, galamlar sözlerini nusgadaky ýaly morfologik derňew edip, depderiňize ýazyň.

Nusga: kakasy - kaka - asyl at, -sy III ýönkemäniň goşulmasy.



207-nji gönükme. *Men, sen, ol* at çalyşmalaryny ähli düşümler bilen üýtgedip, depderiňize ýazyň. Bulardaky ýüze çykýan üýtgeşmeleri aýdyp beriň.



208-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan at çalyşmalarynyň haýsy düşümdedigini aýdyň we şol sözleri nusgadaky ýaly edip, depderiňize ýazyň.

N usga: *Maňa-men,...*

1. Öten ýyl men şaşka oýny boýunça geçirilen ýaryşa gatnaşdym we birinji ony eýeledim. Şonda **maňa** sylag berdiler.
2. Sende bir gyzykly kitap bar. Şony **saňa** kim alyp berdi? **Ony maňa** kakam Aşgabatdan getirip berdi,
3. Ol Sergeý bilen hat alyşýar. Oňa Sergeýden düýn hat geldi. Oňa Stanbully dosty Alydan hem hat gelýär. **Onuň** dostlary köp.



209-nji gönükme. Ýaýyň içindäki at çalyşmalaryny ýöneliş düşümde getirip, sözlemleri göçürüň.

1. (Men) aşgabatly dostum Myrat bir kitap sowgat iberipdir. Men hem (ol) reňkli galamlar alyp, sowgat iberdim. 2. (Sen) goşunda güllük edýän agaňdan hat gelýärimi? Sen (ol) jogap ýazmagy ýatdan çykaraňok gerek?



210-nji gönükme. *Men, sen, ol* at çalyşmalaryny ýöneliş düşümde getirip, hersine degişli bir sözlem düzüp, depderiňize ýazyň.



211-nji gönükme. Göçüriň, düşüm bilen üýtgän **ol** at çalyşmasynyň aşagyny cyzyň we onuň haýsy düşümedigini aýdyň.

1. Meret öten ýyldan bari aýdym-saz öwrenýär. Onuň gowy dutary bar.
2. Nepes biziň bilen okaýar. Ony klasymyzyň okuwçylary gowy görýärler. Onda gyzykly çeper eserler köp. Men ondan düýn bir kitaby okamaga aldym.
3. Biziň mekdebimiziň jaýy üç gat, onuň oňat türgenleşik meýdançasý bar.



212-nji gönükme. Okaň. At çalyşmalaryňy tapyp, depderiňize ýazyň we olaryň haýsy düşümedigini aýdyň.

1. Sizi şu gün doglan günüňiz bilen gutlaýarys! Siziň ömrüniň uzak bolmagyny, ene-ataňyza, Watanymyza, il-günümize wepaly bolmagyňyzy arzuw edýäris. 2. Gülşat, seni dokuz ýaşyň dolmagy bilen gyzgyn gutlaýarys. Saňa berk jan saglygyny, uzak ömür, okuwyňda dörtlük-başlik *bahalar* almagyňy tüýs ýürekden arzuw edýäris! 3. Men ýüzmekde birinji ýeri eýeledim. Maňa sylag gowsurdylar. Biz öz toparymyz bilen awtobusa mündük. Bizi şäheriň daşyndaky stadiona alyp gitdiler.

213-nji gönükme. Okaň. Has gara ýazylan at çalyşmalaryny depderiňize göçüriň, olaryň haýsy düşümedigini , ýazuwyndaky üýtgeşiklikleri aýdyň.

Gadym eýýamda Alabaý atly bir it bar eken. Ol gadymdan galan galada gizlengi hazynanyň bardygyny

eşidipdir. Ol köne gala baryp, ýykylan diwarlaryň düýbünü gyzyldörjök edip ugrapdyr.

Şol wagt uçup baryan alahekek oňa habar gatypdyr:

— Alabaý, **seniň** gazýan zadyň näme? Gadymy galany gyzyl-dörjök edip, näme gözleýärsiň?
Senden öň bu ýeri hiç kim gazmandy.

— Hazyna gözleýärin. **Maňa** näme diýmek isleýärsiň?

— Seniň, hazynany tapjagyňa ynamyň barmy?

— **Mende** ynam bar! Ýogsam gazmazdym.

— Beýle bolsa **saňa menden** kömek gerekmi? Menem gözleşeyin, gazuw işine kömekleşeyin.

— Baş üstüne, iki bolup işlän has gowy! Onsoň olar iki bolup işe başlaýarlar.

H. Sirow. “Daljygan at”.

1. Hekaýajygyň mazmunyny gürrüň edip beriň we oňa ozüňizden sözbaşy tapyň.

2. **Hazyna** sözüniň manysyny düşündiriň. Sözlükden peýdalanmagy unutmaň.

214-nji gönükm. *Sen, ol* at çalyşmalaryny düşümler bilen üýtgedip, depderiňize ýazyň. Düşüm goşulmalay goşulanda, bu at çalyşmalarynyň soňky sesleri bilen bolup geçýän üýtgeşiklikleri dilden aýdyň.

Baş düşüm - sen, ol.

Eýelik düşüm - ...

Ýöneliş düşüm - ...

Ýeniş düşüm - ...

Wagt-orun düşüm - ...

Çykyş düşüm - ...

215-nji gönükm. Okaň we soraglardaky köp nokatlaryň deregine **sen** çalyşmasynyň, jogaplardaky köp nokatlaryň deregine **men** çalyşmasynyň haýsy düşümlerde getirilmelidigini aýdyň.

Soraglar:

Geçen tomus... nirä gezelenje gitdin?

... ýanyň bilen başga kimler gitdi?

... ýolhaty nireden berdiler?

Onda... ejeň iberipdir-da?

... Arçabilin güzel yerlerinde aldyrylan suratlar barmy?

Jogaplar:

Geçen tomus... Arçabile gitdim. ...

...ýanym bilen öz mekdebimizden Myrat gitdi.

... ýolhaty ejemiň işleýän yerinden berdiler.

Hawa, ... Arçabiliň güzel yerlerinde aldyrylan suratlar bar.

216-nji gönükme. Okaň we at çalyşmalaryny göçüriň. Olaryň haýsy düşümedigini aýdyp beriň.

Daýhanyň maslahaty

Gadym zamanda bir daýhan bar eken. Ol garrap işden galypdyr. Soňra ol iki ogluny ýanyna çagyryp:

- Men garrap, öňki güýç-kuwwatymy ýitirdim. Siz hor yaşamaň. Ähli zatlarymy size paýlaýyn hemde maslahat bereýin. Şol maslahaty pugta berjaý ediň. Eger siz meniň şol maslahatymy berjaý etseňiz, hiç haçan hor bolmarsyňyz, diňe bagtly hem abraýly bolarsyňyz. Siz hiç hili kynçylykdan çekinmäň. Zähmet bar ýeriňde rähnet bardyr. Siz arassa zähmet bilen eklenmelisiňiz, ine, şonda siziň işiňiz rowaç bolar.

Doýa iýip-içersiňiz hem oňat geýersiňiz. Öz halkyňyza, ýurduňyza, dostlaryňyza wepaly boluň!

Meniň aýdýanlaryma düşündiňizmi, balalarym? -diýipdir.

1. Hekaýajygyň mazmunyny öz sözleriňiz bilen aýdyp beriň.

2. **Eklenmek** sözünüň manysyny sözlükden görüň we öwreniň.

217-nji gönükme. Göçürin, at çalyşmalarynyň haýsy düşümlerde gelendigini olaryň ýokarsyndan ýazyň.

1. Men hat ýazýaryn. 2. Biz ýaryşa gatnaşdyk. 3. Meniň çeken suratym sergide goýuldy. 4. Biziň obamyzyň giň medeniýet öyi bar. 5. Maňa senden salam gowşurdylar. 6. Meni seniň ýanyňa Ata iiberdi. 7. Bizde hemme adam deň hukuklydyr. 8. Saňa ýaryşa gatnaşmak üçin çakylyk gowşurdylarmy?

N u s g a : Biz ýaryşa gatnaşdyk.

218-nji gönükme. *Men, sen, ol* at çalyşmalaryny düşümleriň altysy bilen hem üýtgedip, depderiňize ýazyň.